

Джужа А. О.,

доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Сюравчик В. Г.,

кандидат юридичних наук, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем забезпечення публічної безпеки і порядку Національної академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ НОРМИ – ПРАВОВА БАЗА ЗАПОБІГАННЯ ЮВЕНАЛЬНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Метою статті є аналіз комплексу міжнародних правових актів щодо запобігання ювенальній злочинності як у світі, так і в Україні. Висвітлюється координаційна роль Організації Об'єднаних Націй. Наголошується на заходах ювенальної віктимологічної профілактики злочинів, що вчиняються неповнолітніми та проти неповнолітніх.

Висновки. Сьогодні завдання кримінологів-ювеналістів полягає у своєчасному вивченні негативних процесів, які впливають на загострення кримінальної обстановки, і внесення пропозиції до компетентних органів про подолання ситуації, що склалася, з найменшими втратами. Для цього потрібний історичний міжнародний досвід і зусилля всього суспільства у боротьбі з ювенальною злочинністю. Здійснення цілеспрямованої роботи, у тому числі з урахуванням думки колишніх і потенційних потерпілих, дозволить ефективніше захищати підлітків і молодь від злочинних посягань та втягнення у злочинну діяльність, уберегти від загибелі, каліцтва в екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: неповнолітній; ювенальна злочинність; кримінологічна ювеналогія; запобігання; нормативна база, підзаконні акти, міжнародні конгреси; міжнародні конвенції; міжнародні резолюції; міжнародні стандарти; ювенальна віктимологічна профілактика.

Постановка проблеми

Запобігання ювенальній злочинності — це діяльність численних суб'єктів щодо недопущення вчинення злочинів неповнолітніми, скорочення їх кількості та числа їх учасників на тій чи іншій території країни. Кожен суб'єкт цієї діяльності потребує певної регламентації правових основ запобіжної діяльності, що є

гарантією дотримання прав і законних інтересів неповнолітніх, виключення виконання ними невластивих функцій.

Правова база щодо запобігання ювенальної злочинності має характерні властивості:

– історично мінливий характер. Деякі правові норми втрачають силу у зв'язку з докорінними змінами в країні, суспільстві, де постійно приймаються нові правові акти;

– ряд правових норм мають міжнародний характер, обов'язковий до виконання в усіх або більшості країн;

– кожне місто, район, країна удосконалює власні підзаконні акти, які враховують специфіку регіону та не можуть суперечити міжнародному, всеукраїнському, регіональному правовому регулюванню.

Отже, ідеться про нормативну базу, яка постійно розвивається і в якій можна виділити чотири рівні:

- а) міжнародний;
- б) загальнодержавний;
- в) регіональний;
- г) муніципальний (місцевий рівень).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток кримінологічної ювенології, зокрема щодо запобігання ювенальній злочинності, значний внесок зробили такі вчені, як А. П. Амінів, Ю. М. Антонян, М. І. Ветров, М. І. Гернет, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. Д. Єрмаков, В. С. Жигарев, А. Е. Ігошев, А. І. Коновалова, Н. Ф. Кузнецова, І. П. Лановенко, В. В. Лунєєв, П. І. Люблінський, А. І. Міллер, Г. М. Міньковський, П. П. Михайленко, Є. С. Назимко, Г. І. Фільченко, В. Ф. Фріденберг, Є. І. Цимбал, Д. Д. Шестаков, А. М. Щеголева та ін.

Водночас питання щодо вдосконалення правового забезпечення запобігання ювенальній злочинності постійно потребують доопрацювання та вдосконалення. Зазначене й зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є аналіз комплексу міжнародних правових актів щодо запобігання ювенальній злочинності як у світі, так і в Україні. Висвітлюється координаційна роль Організації Об'єднаних Націй. Наголошується на заходах ювенальної віктимологічної профілактики злочинів, що вчиняються неповнолітніми та проти неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу

Головним координатором боротьби зі злочинністю у світі є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Щороку держави доповідають ООН про стан злочинності. Систематично (один раз у п'ять років) проводяться міжнародні конгреси із запобігання злочинності. Прийнято значну кількість міжнародних правових актів, присвячених загальним проблемам боротьби зі злочинністю,

захисту прав людини, серед яких одним з головних є Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р. Деякі з них безпосередньо присвячені проблемам неповнолітніх. Резолюцією 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. прийнято Стандартні мінімальні правила (так звані «Пекінські правила»), що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх.

У документі звертається увага на особливості підліткового віку. Головною метою при здійсненні правосуддя є забезпечення благополуччя неповнолітніх, їх виховання та підготовка до нормального життя в суспільстві. Підкреслюється необхідність створення в усьому світі спеціальних підрозділів поліції.

20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнята Конвенція про права дитини. Стаття 1 Конвенції передбачає, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку.

Сім'я визначається головним суб'єктом виховання дітей і підлягає захисту державою.

У документі визначені завдання щодо захисту дітей від жорстокості та насильства в сім'ї, забезпечення прав на освіту, відпочинок і дозвілля, на захист від економічної експлуатації.

Резолюцією 45/112 Генеральної Асамблеї ООН від 1 грудня 1990 р. прийняті керівні принципи ООН із запобігання злочинності серед неповнолітніх (Керівні принципи прийняті в Ер-Ріяді) [1].

У Керівних принципах позначені всі основні напрямки організації профілактичної роботи. Визначаються функції і завдання сім'ї, освітніх установ, громадських організацій, засобів масової інформації, державних органів, законодавчої і виконавчої влади. Відображені питання, пов'язані з проведенням наукових досліджень [2], підготовкою кадрів, здійсненням експериментальних і показових проектів, розробленням ефективних варіантів кримінальної політики у сфері запобігання злочинності серед неповнолітніх.

У 1990 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Правила захисту неповнолітніх, позбавлених волі. У статті 1 Правил визначено, що ув'язнення неповнолітніх до виправної установи має завжди застосовуватися як крайній захід і протягом мінімально необхідного періоду часу. У статті 32 Правил ідеться про те, що виправні установи для неповнолітніх та умови в них повинні відповідати меті виправлення неповнолітніх, які перебувають у них, при забезпеченні належних потреб неповнолітніх у самоті, емоційних стимулах, можливості спілкування з однолітками, участі в заняттях спортом, фізкультурою і проведенні дозвілля.

Правила рекомендують підбирати кваліфіковані кадри серед таких фахівців, як вихователі, інструктори з виробничого навчання, працівники спеціальних служб, психіатри та психологи.

У статті 90 Правил викладено рекомендації компетентним органам влади з надання допомоги неповнолітнім у забезпеченні житлом, роботою, одягом, виділенні достатніх коштів для проживання після звільнення з місць позбавлення волі.

Міжнародні правові акти приймалися не в формі юридично обов'язкових договорів, а у вигляді рекомендацій [3]. Разом з тим більшість країн, включно з Україною, привели своє законодавство і практику у відповідність до цих стандартів.

Неповнолітні, з огляду на особливості їх психіки, фізіології, соціально-правового статусу, потребують спеціально-правового регулювання їх життєдіяльності [4, с. 1-2].

З огляду на це доцільно прийняти комплекс законів про неповнолітніх, тобто широкі, з поглибленим підходом, ювенальне законодавство, у якому, з урахуванням вітчизняної та зарубіжної практики, місцевих умов, визначалися б:

- права, правовий статус і соціальний стан неповнолітнього в суспільстві, у тому числі в сім'ї, навчальному та трудовому колективі;

- обов'язки неповнолітніх стосовно батьків, суспільства, держави, оточення, щодо дотримання законів, норм моралі, моральності;

- відповідальність неповнолітніх за протиправну й аморальну поведінку [5];

- обов'язки держави, батьків, посадових та інших осіб з виховання та забезпечення нормальних умов життєдіяльності підлітків;

- відповідальність посадових осіб, батьків, інших дорослих, які порушили права неповнолітніх, не виконують свої обов'язків з виховання та забезпечення нормальних умов їх життєдіяльності.

Висновки. Сьогодні завдання кримінологів-ювеналістів полягає у своєчасному вивченні негативних процесів, які впливають на загострення кримінальної обстановки, і внесення пропозицій до компетентних органів влади про подолання ситуації, що склалася, з найменшими втратами. Для цього потрібний історичний міжнародний досвід і зусилля всього суспільства у боротьбі з ювенальною злочинністю.

З урахуванням змін, що відбуваються в суспільстві, потрібне постійне вдосконалення адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, цивільного, сімейного законодавства. У законодавстві повинні бути передбачені норми, що забезпечують безпеку підлітків, додаткові гарантії збереження таємниці розслідування справ, у яких неповнолітні проходять потерпілими або свідками.

Особливої уваги потребує розгляд питання про створення загальнодержавного або регіональних фондів для відшкодування збитків потерпілим неповнолітнім в Уряді України [6, с. 325–326]. Створення

спеціалізованих фондів дозволило б відкрити в обласних центрах та інших містах при медичних установах кризові ювенальні центри для жертв насильницьких злочинів.

Дедалі актуальнішим є розроблення заходів у рамках ювенальної віктимологічної профілактики злочинів проти неповнолітніх. Діти і підлітки відрізняються підвищеною віктимністю – схильністю стати жертвою насильства.

У кримінологічній літературі обґрунтовано порушується питання про визнання жертвами неповнолітніх, залучених до вчинення злочинів дорослою особою.

Здійснення цілеспрямованої роботи, у тому числі з урахуванням думки колишніх і потенційних потерпілих, дозволить ефективніше захищати підлітків і молодь від злочинних посягань та втягнення у злочинну діяльність, уберегти від загибелі, каліцтва в екстремальних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Сборник международных стандартов и норм ООН в области правосудия в отношении несовершеннолетних. – М., 1998. – С. 86-102.
2. Даньшин І. Про міжнародну наукову співпрацю в розробці проблем боротьби з організованою злочинністю / І. Даньшин, В. Зайда // Вісник Академії правових наук України. – К., 2001. – № 2 (25). – С. 259-261.
3. Руководящие принципы Генеральной Ассамблеи ООН. Подход ООН к правосудию в отношении детей от 2008 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unicef.org/ceecis/SGGuidance_Note_Russian.pdf.
4. Романюк Т. Ювенальна юстиція – проблема без розв'язання / Т. Романюк // Віче. – 2014. – № 14. – С. 1-2.
5. Назимко Є. О. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : [моногр.] / Є. О. Назимко. – К.: ВД «Дакор», 2018. – С. 103-115.
6. Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика : [моногр.] / А. О. Джужа. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 416 с. – С. 325-326.